

ADNA KUZNECOVÁval. Így például Budapesten, a Nyelvtudományi Intézetben az első szamojédológiai workshopon 2006-ban. Majd nem sokkal azután Moszkvában beszélgettünk a Finnugor Tanszéken. Friss volt, fizikailag, szellemileg, kedves, figyelmes, mosolygós. Látszott, hogy kérdései nem udvariassági kérdések, hanem érdeklődése őszinte volt. Szívesen tanultam volna nála, tőle. És ezzel sokkal vagyunk így.

Források

- KAZAKEVIČ, O. E. [КАЗАКЕВИЧ, О. А.] (2015), Кузнецова, Ариадна Ивановна. <http://www.philol.msu.ru/faculty/in-memoriam/KuznetsovaAI/> (2015. július 20.)
- KIBRIK, A. E. (szerk.) [КИБРИК, А. Е. (ред.)] (2002), Лингвистический беспредел: сборник статей к 70-летию А. И. Кузнецовой. Издательство Московского университета, Москва.
- KIBRIK, A. E. (szerk.) [КИБРИК, А. Е. (ред.)] (2013), Лингвистический беспредел – 2. Сборник научных трудов к юбилею А. И. Кузнецовой. Издательство Московского университета, Москва.
- KUZNECOVA, ARIADNA IVANOVNA [КУЗНЕЦОВА, АРИАДНА ИВАНОВНА]: Экспедиции: жизнь по другим законам. <http://www.philol.msu.ru/~alumni/memories/kuznetsova/> (2015. július 20.).

SZEVERÉNYI SÁNDOR

Ivan Tarakanov (1928–2015)

2015. március 9-én, 86 éves korában elhunyt IVAN TARAKANOV neves udmurt nyelvész, az Udmurt Állami Egyetem professzora.

TARAKANOV 1928. július 2-án született udmurt anyanyelvű családból az Oroszországhoz tartozó Tatár Köztársaság Pokrovszkij Urusztamak (udmurtul: Urszigurt) nevű falujában. Iskoláit szülőfalujában kezdte. A középiskola befejezése után szülőfaluja iskolájában dolgozott, az alsóbb osztályokat tanította 1944-től. Közben 1944-től 1948-ig Bugulma város tanítóképzőjének levelező hallgatója volt. 1948-tól 1952-ig az Udmurt Állami Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanult. A diploma megszerzése után egy évig Bavli város középiskolájában az orosz nyelv és irodalom tanára volt.

1953-tól az Udmurt Állami Kutatóintézet¹ tudományos munkatársaként dolgozott. 1955-től 1958-ig az észtországi Tartui Egyetemen volt aspiráns (a mai terminológiánk szerint tulajdonképpen doktorandusz). Tudományos vezetője PAUL ARISTE professzor, kiváló észti nyelvész volt, aki számos más finnugor származású fiatalat is elindított a tudományos pályán. Ennyi haszna legalább volt

¹ Az Intézet ma az Orosz Tudományos Akadémia Uráli Részlegének keretében működik.

a tudománynak Észtország szovjet megszállásából. TARAKANOV 1959-ben sikeresen megvédte kandidátusi disszertációját. Ennek magyarra fordított címe: „Az udmurt nyelv bavlí nyelvjárásának hangtani sajátosságai (kísérleti adatok alapján)” (1959b). Mint a címből sejthető TARAKANOV saját nyelvjárásának hangtanát mutatta be értekezésében. Hosszú évtizedekig szokásban volt, hogy az udmurt (és persze a mari, komi stb.) nyelvészek saját anyanyelvjárásukra alapozva írtak kandidátusi értekezést. Ez megkönnyítette a disszertáció írójának dolgát, de tudományos szempontból is hasznos volt, hiszen hozzájárult a finnugor nyelvek nyelvjárásainak jobb megismeréséhez. Sajnos ezek az értekezések általában publikálatlanok maradtak, legfeljebb egy-két fejezetük jelent meg folyóiratok hasábjain. Így történt ez TARAKANOV esetében is, észt folyóiratokban jelent meg egy-két részlet a kandidátusi értekezéséből (1959b, 1959c, 1960).

1958-ban tért vissza Udmurtiába. Két évig még a kutatóintézetben dolgozott, majd 1960-ban az Udmurt Állami Egyetem oktatója lett. Itt dolgozott élete végéig. 1962-ben nevezték ki egyetemi docenssé, 1988-ban pedig egyetemi tanár lett. 1967-ben lett tanszékvezető, először az Udmurt Nyelv és Irodalom Tanszékén, majd az Udmurt és Finnugor Nyelvtudományi Tanszéken (1983), végül a Mai Udmurt Nyelv tanszékén (1995). Ezekben az esetekben tulajdonképpen csak az elnevezés változott, ami jól mutatja az udmurt filológia fejlődését: először a nyelvészet és az irodalomtudomány vált szét, majd az udmurt nyelvészetten belül külön tanszéket kapott a nyelvtörténet, illetve a mai udmurt nyelv.

TARAKANOV munkásságában, mint minden jelentős tudóséban egyforma súllyal és elválaszthatatlanul volt jelen a tanári tevékenység és a kutatómunka. Sok évtizedes tanári pályáján udmurt fiatalok generációit nevelte, vezette be anyanyelvük tudományos megismerésébe és ismertette meg a tudományos kutatás módszereivel. Talán nem túlzás azt állítani, hogy minden ma élő udmurt nyelvész közvetlenül vagy közvetve TARAKANOV tanítványa volt. TARAKANOV nemcsak előadásokat tartott és szemináriumokat vezetett, hanem tankönyveket és oktatási segédanyagokat is írt, és nyelvjárási gyűjtő utakat szervezett hallgatói részére. Közvetlen, barátságos magatartása, világos magyarázatai mágnesként vonzották a hallgatókat. E nekrológ keretei közé semmiképpen nem férne be az azok a szakdolgozatoknak és kandidátusi értekezéseknek felsorolása, amelyek TARAKANOV vezetésével készültek. Opponensként más finnugor köztársaságok felsőoktatási intézményeit is segítette.

Széleskörű tudományos munkássága anyanyelve kutatásának szinte minden aspektusára kiterjedt. Ezek közül most csak a legfontosabbakat emelem ki. Az udmurt nyelv udmurtok által írt tudományos igényű nyelvtana a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben jelent meg három kötetben (1962, 1970, 1974). TARAKANOV az első két kötet megírásában működött közre: ő írta a „Névmás”, a „Modális szavak”, a „Tárgy” és a „Teljes és hiányos mondat” című fejezeteket. Ez az orosz nyelvű nyelvtan némileg betöltötte az udmurt nyelv leíró jellegű

kutatásában mutatkozó űrt, de már megjelenésekor sem volt korszerűnek tekinthető. TARAKANOV a továbbiakban is foglalkozott leíró nyelvészeti témákkal, írt az udmurt feltételes és felszólító módról, meg az összetett igealakokról.

Ilyen előzmények után teljesen érthető, hogy megtaláljuk a nevét a tanszékén készült és 2011-ben megjelent immár udmurt nyelvű alaktan szerzői között is: ő írta a névmásokról szóló fejezetet és az ígéről szóló nagy részét (2011). Ez a nyelvtan is hagyományos felfogásban készült, de az előbbinél korszerűbb, egzaktabb. Nagy vívmány, hogy a szerzők kidolgozták az udmurt nyelvű nyelvészeti terminusok rendszerét is. A megjelenése kapcsán érzett örömmüket azonban lerontja, hogy a könyv mindössze ötven(!) példányban jelent meg. Ezért bizonyára nem a szerzők hibáztathatók, de mégis fel kell tenni a kérdést, lehet-e ennek a könyvnek ilyen példányszám mellett valódi tudományos vagy művelődési szerepe.

Kétségtelenül a lexikológia, vagyis az udmurt szókészlet kutatása volt TARAKANOV munkásságának legfontosabb része. Ezzel a témával már pályájának elején találkozott az 1956-ban megjelent „Orosz–udmurt szótár” (VAHRUŠEV 1956) és az 1959-ben kiadott „Udmurt helyesírási szótár” (TARAKANOV – BELOV 1959) munkatársaként. 1971-ben jelent meg az udmurt szókészlet sokoldalú bemutatása, önálló kis kötetként, tankönyvnek is szánva (TARAKANOV 1971). Második, bővített és átdolgozott kiadása 1992-ben jelent meg „Mai udmurt nyelv: szókészlet” címmel (TARAKANOV 1992). Soroljunk fel néhányat e ma is tankönyvként használt mű témakörei közül: poliszmia, szinonímia, antonímia, homonímia; az udmurt szókészlet eredet szerinti rétegei, archaizmusok és neologizmusok, aktív és passzív szókészlet, irodalmi nyelvi és nyelvjárási szavak, frazeológia, az udmurt nyelv szótárai stb. A leíró lexikológiától egyenes út vezetett a történetihez, vagyis a szavak eredetének kutatásához. Az udmurt jövevényszavainak, pontosabban és elsősorban török eredetű jövevényszavainak kutatása képezi TARAKANOV munkásságának tudományos szempontból és terjedelmileg is legkiemelkedőbb részét. A hetvenes évek elejétől jelentek meg cikkei, pl. a török eredetű partikulákról az udmurtban (TARAKANOV 1975) stb. A nyolcvanas évek elején két kötetben is összefoglalta kutatási eredményeit: „Idegen eredetű szavak a mai udmurt nyelvben” (tankönyv) (TARAKANOV 1981a) és „Jövevényszavak az udmurt nyelvben (Udmurt-török nyelvi kapcsolatok)” (TARAKANOV 1982) Ebből a témából védte meg doktori értekezését 1986-ban: „Udmurt-török nyelvi kapcsolatok” címmel. A kéziratoss disszertáció anyagának egy része 1993-ban jelent meg nyomtatásban „Udmurt-török nyelvi kapcsolatok (Elmélet és szótár)” (TARAKANOV 1993) címmel. TARAKANOV előnyös helyzetben volt, hiszen jól tudott tatárul és természetesen megfelelő módszertani ismeretekkel is rendelkezett. Ennek köszönhetően eredményei, következtetései általában helytállóak. Ezt annál is inkább nyugodtan állíthatom, mert magam is évekig foglalkoztam az udmurt nyelv tatár jövevényszavaival. WICHMANN, MUNKÁCSI, RÉDEI, RÓNA-TAS

és a saját kutatásaim alapján arra a megállapításra jutottam, hogy az udmurt szókészlet török elemei három forrásból származnak: a volgai-bolgárból kb. egy tucat szó, a csuvasból kb. százötven szó és a tatárból legalább ötszáz szó. Az udmurt–tatár kapcsolatok a 13. század közepén, a tatárjárás után kezdődtek. Ennél korábbi köztörök jövevényszavak szerintem nincsenek az udmurtban. TARAKANOV viszont néhány szó esetében feltette, hogy azok korai, a 13. század előtti köztörök jövevényszavak az udmurtban.

Foglalkozott anyanyelve hangtanával és nyelvjárásaival is. Ezt már említettem kandidátusi értekezése kapcsán. „Az udmurt nyelvjárások kutatásának története” (TARAKANOV 1981b) c. írása a nyelvjáráskutatás és a tudománytörténet témakörébe is beletartozik. Az összehasonlító nyelvtudomány témakörébe tartoznak olyan dolgozatai, mint az „Összetett igealakok a permi nyelvekben és a mariban” (TARAKANOV 1981c). Színvevek az udmurtban, a komiban, a mariban és a mordvinban (TARAKANOV 1990) stb. Tudományos ismereteit tankönyvíróként is hasznosította, társszerzőként részt vett az 1975-ben az ötödik-hatodik osztály, 1992-ben a hatodik-hetedik osztály számára készült „Udmurt nyelv” c. tankönyvek írásában.

Foglalkozott az udmurt irodalmi nyelv problémáival is: „Az udmurt irodalmi nyelv fejlődésének alapvető tendenciái” (1994).

A tudománynépszerűsítő szerep sem volt idegen számára. Gyakran szerepelt a helyi rádió és tévé adásaiban, és számos cikket publikált a „Molot” (később: „Kenyes”) című udmurt kulturális folyóiratban, valamint az „Anyanyelv” című nyelvművelő lapban.

Feltétlenül meg kell még emlékezni TARAKANOV professzor tudománytörténeti munkásságáról. Különböző évfordulók kapcsán sok udmurt nyelvész munkásságát értékelte, de írt a finn YRJÖ WICHMANN-ról (1991) és a magyar MUNKÁCSI BERNÁTról (1987) is, akik a 19. és 20. században az udmurt nyelv és nyelvjárások kiváló kutatói voltak.

1998-ban, hetvenedik születésnapjára adta ki a „Kutatások és gondolatok az udmurt nyelvről” c. gyűjteményes kötetet (1998). Ez közel ötszáz lapon korábban megjelent, illetve egyes esetekben meg nem jelent cikkeinek válogatása. Jó áttekintés addigi változatos munkásságáról. Egyik kollégája úgy nyilatkozott erről a kötetéről, hogy megjelenése fontos esemény az udmurt nyelvtudomány történetében.

TARAKANOV professzort külföldön, Észtországból, Finnországból és Magyarországon is jól ismerték, annál is inkább, mert szorgalmas résztvevője volt az öt évenként megrendezett Nemzetközi Finnugor Kongresszusoknak.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy személyesen is ismertem TARAKANOV professzort. Azok az emberi vonásait magasztaló szavak, amelyek a különböző évfordulók kapcsán az udmurt kollégák szájából elhangzottak, egyáltalán nem voltak túlzók. TARAKANOV rendkívül közvetlen, barátságos, segítő-

kész és jó kedélyű ember volt, akit szerettek a tanítványai és a kollégái. Utoljára három éve találkoztunk legutóbbi izsevszki utam alkalmával. Még akkor is bejárt mindennap a tanszékére, és ugyanolyan kedvesen fogadott, mint korábban. TARAKANOV halála nagy vesztesége az udmurt tudományos életnek, de vigaszul szolgálhat, hogy tovább él műveiben és tanítványaiban.

Irodalom

- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1959a), Фонетические особенности бавлинского диалекта удмуртского языка (в свете экспериментальных данных; kézirat).
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1959b), О некоторых фонетических особенностях бавлинского диалекта удмуртского языка. In: Ученые записки Тартуского государственного университета. Вып. 77. Труды по языкознанию. Тартуский государственный университет, Тарту. 186–205.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1959c), Образцы урсыгуртской речи удмуртского языка. Ученые записки Тартуского государственного университета. Вып. 77. Труды по языкознанию. Тартуский государственный университет, Тарту. 45–55.
- TARAKANOV, I. V. – BELOV, A. S. [ТАРАКАНОВ, И. В. – БЕЛОВ, А. С.] (1959d), Удмуртский орфографический словарь. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, литературы и языка при Совете министров Удмуртской АССР, Ижевск.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1960), Некоторые явления ассимиляции, элизии и вставки звуков в удмуртском языке. На материале бавлинского диалекта. In: Труды института языка и литературы Академии наук Эстонской ССР. Вып. V. Институт языка и литературы Академии наук Эстонской ССР, Таллин. 117–153.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1962), Грамматика современного удмуртского языка. Фонетика и морфология. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, литературы и языка при Совете министров Удмуртской АССР, Ижевск. 167–187, 365–370.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1970), Грамматика современного удмуртского языка: Синтаксис простого предложения. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, литературы и языка при Совете министров Удмуртской АССР, Ижевск. 164–177, 212–213.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1971), Удмурт лексикая очеркӥс. Удмуртия, Ижевск.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1975), Служебные слова тюркского происхождения в диалектах удмуртского языка. In: ВАХРУШЕВ, В. М. (ред.), Вопросы удмуртского языкознания. Вып. 3. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, литературы и языка, Ижевск. 1975. 169–190.

- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1981a), Иноязычная лексика в современном удмуртском языке. Учебное пособие. Удмуртский государственный университет им. 50-летия СССР, Ижевск. 1981.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1981b), История изучения удмуртских диалектов. In: Историко-культурные связи пермских народов. (По данным фольклора и языка). Межвузовский сборник научных статей. Удмуртский государственный университет им. 50-летия СССР, Ижевск. 1981. 114–133.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1981c), Аналитические глагольные образования в пермских и марийских языках. In: IKOLA, OSMO (red.), *Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum. Pars VII. Turku.* 151–156.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1982), Заимствованная лексика в удмуртском языке. (Удмуртско-тюркские языковые контакты.) Удмуртия, Ижевск. 1982.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1987), Б. Мункачи и удмуртская историческая лексикология. In: VANRUŠEV, V. M. – ZAGULJAЕVA, B. Š. – KEL'MAKOV, V. K. (szerk.) [ВАХРУШЕВ, В. М. – ЗАГУЛЯЕВА, Б. Ш. – КЕЛЬМАКОВ, В. К. (ред.)], Венгерские ученые и пермская филология. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, литературы и языка при Совете министров Удмуртской АССР, Устинов. 49–52.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1990), Термины цветообозначения в удмуртском языке в сравнении с коми, марийскими и мордовскими языками. In: KEL'MAKOV, V. K. (szerk.) [КЕЛЬМАКОВ, В. К. (ред.)], Вопросы диалектологии и лексикологии удмуртского языка. Сборник статей. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, литературы и языка при Совете министров Удмуртской АССР, Ижевск. 103–125.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1991), Ю. Вихманн как исследователь исторической лексикологии удмуртского языка. In: KEL'MAKOV, V. K. (szerk.) [КЕЛЬМАКОВ, В. К. (ред.)], Пермистика 2. Вихманн и пермская филология. Сборник статей. АН СССР – УрО. Удмуртский институт истории, языка и литературы, Ижевск. 60–66.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1992), Туала удмурт кыл. Лексикология. Юнматэмын Удмурт Республикась калыкез дышетонъя министерствоен, дышетйсьёслы но вузъёсысь студентъёслы учебной пособие карыса. Издательство Удмуртского университета, Ижевск.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1993), Удмуртско-тюркские языковые взаимосвязи. (Теория и словарь.) Издательство Удмуртского университета, Ижевск.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1994), Современное состояние и некоторые тенденции развития удмуртского литературного языка. Лексика и терминология. In: IVANOV, A. S. (szerk.) [ИВАНОВ, А. С. (ред.)], Язык в контексте общественного развития. Наука, Москва. 155–162.
- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (1998), Исследования и размышления об удмуртском языке. Сборник статей. Пособие для вузов. Удмуртия, Ижевск.

- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (2011), Удмурт кыллэн кылкабтодосэз (морфологиез). Удмурт кун университет, Ижкар. 108–258.
- VAHRUŠEV, V. M. (szerk.) [ВАХРУШЕВ, В. М. (ред.)] (1956), Русско–удмуртский словарь. С приложением краткого очерка грамматики удмуртского языка. Государственно издательство иностранных и национальных словарей, Москва.

CSÚCS SÁNDOR

**Nobufumi Inaba: Suomen datiivigenetiivin juuret
vertailevan menetelmän valossa**

Mémoires de la Société Finno-ougrienne 272.

Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki. 2015. 413 o.

A szerző a Turku Egyetem doktoranduszaként 16 év alatt, rendkívül alapos munka után hozzájutott minden vizsgált nyelv anyanyelvi informánsához, akiktől egyfelől példákat kapott, másrészt ellenőrizni tudta nyelvi adatait, konzultálhatott minden korábbi és jelenlegi finnugor nyelvészrel.

Az 1. fejezet (Johdanto, 15–25) általános kérdésekkel (a kutatás háttere, módszere), a kutatót anyaggal és a kutatás szerkezetével foglalkozik, végül felsorolja a birtokviszony fajtáit és kifejezőeszközeit. A kutatás témáját azért véli aktuálisnak, mert eddig nem kutatták azt, hogy a finn dativus-genitivus valóban ősi eredetű-e. Igazából nem is vonták kétségbe, bár megbízható jeleit nem találták a rokon nyelvekben, ám nem vették figyelembe idegen nyelvek hatásának lehetőségét sem. Ezeknek a körülményeknek a figyelembe vétele nélkül nem beszélhetünk az eddigi kutatások alaposságáról (18). Ezzel a magam részéről nem értek egyet, bár nincsenek olyan tételek, amelyek kutatásához újabb kutatások ne tudnának új szempontokat és érveket hozzárendelni.

Az *N*-genitivus (az *-n*-ragos birtokos jelző, pl. finn *isä-n auto* 'az apá-nak az autója') kutatásának történetét vette szemügyre, hogy a dativus-genitivus helyzete világossá váljon az *N*-genitivus kutatásában. Az *N*-genitivus „rejtélyének” kibogozásához a dativus-genitivusi funkció vizsgálata is feltétlenül szükséges. A szerző öt szempont vizsgálatát tűzi ki kutatási céljának: 1) a finn dativus-genitivus és ennek helyzete a tárgy jelölése szempontjából, 2) a lív nyelv dativusának használata a birtokviszony kifejezésében, valamint a nominális szerkezetekben, 3) a déli lapp birtokviszony kifejező eszközei, 4) a birtokviszony kifejezése a mordvinban és a cseremiszenben, 5) a direkt és az indirekt tárgy kifejezése az ó- és újsvédben. Az első négy szempontot a birtokviszony kapcsolja össze, míg az ötödik vizsgálati szempont külön egység, amely a harmadik pontban jelzett egység révén kapcsolódik az előzőkhöz. A negyedik pontot csak érintőlegesen vizsgálja a szerző.

A vizsgálati anyag imponálóan széles (vö. Aineslähteet, 317–336). A birtokviszony típusainak és kifejező eszközeinek számbavétele következik. A birtokos